

Először a tüzek gyúltak ki a domboldalon. Aztán megszólalt az őszi tücsök siránkozása, és a málladozó falon piros lett a vadszőlő levele. Később sziszegő hangja lett a szélnek, és átlátszó lett a kert. Az ágak közt árván feketedtek a fészkek, melyeket a nyáron hiába kerestünk... Ekkor még csak kék párákat lehelt az alkony, de mindenszentek után szürke lett a rétek alja, és a berek felől nesztelen gomolygással kúszott a faluba a köd.

Homlokom az ablaküveghez szorítottam. Elfeledtem, hogy hátam mögött bicegve jár az öreg óra. Elfeledtem a szoba zugaiból áradó sötétséget, csak a ködöt néztem. Mi lehet mögötte? Talán farkasok, törpék, óriások, zúzmarás kövű öreg várak? Királyok és szegény emberek? Nevetés, sírás, lánccsörgés vagy lakodalmi arany poharak csengése?

Ősz volt ekkor, s a halk november sóhajtozott a mezők hideg ágyán.

– Mit nézel, kisfiam?

– A ködöt, Nagyanyám. Honnan jön?...

– A földből meg a levegőből. Komisz pára. Belemegy az ember csontjaiba... Meggyújtom a lámpát.

– Ne gyújtsa meg, Nagymama. Meséljen...

A szobában már este volt. Ablakunk befelé nézett szürke arcával, és úgy éreztem, ilyenkor a bútorok elhelyezkednek – mert pattantak néha –, és a képek-ből kihajolnak csizmás öregurak...

Nagyanyám fehér arca az ablak felé fordult.

– Betéve tudod már mind...

– Nem olyat... Olyan igazit.

A sötétség már ölébe vett bennünket, és túl az ablakon, a ködben elmúlt idők jártak.

– Láttad azt a piros kendőt a szekrényemben?

– Láttam.

– Arról mesélek... Akkor is ilyen csúnya, nagy köd volt. Dombóvárról mentünk hazafelé dédapáddal. Vásár volt, és ökröket adott el. Sok pénz volt nála.

– Dédapám gazdag ember volt?...

– Nem volt gazdag. Inspektor volt egy nagy uradalomban. Azé volt a pénz.

Hamar ránk esteledett. Dédapád siettetette a kocsist, de feneketlen volt a sár, és a lovak csak lépésben balagtak. Én félve húzódtam meg a sarokban, mert abban az időben betyárok leselkedtek az utakon, és öszszerezzenem, valahányszor a zablavas megzörrent...

– Félsz? – kérdezte dédapád. Nem szóltam, de még jobban hozzábújtam. Akkora volt a köd, hogy az útszéli fákat se láttuk, és azt hittem, nem is találunk soha haza.

Egyszer csak zörrenve megállt a kocsi.

– Biztasd, Pista, a lovakat!

A kocsis suhogva vágott a lovakra, de azok horkolva topogtak egy helyben.

A kocsis előrehajolt, hogy jobban lásson, aztán hátrafordulva suttogetta:

– Valaki fogja a lovakat...

A rémülettől elzsibbadtam. Dédapád kezében katant a pisztoly kakasa...

– Kik vagytok?!

A lovak mellől elindult ekkor valaki.

– Mink volnánk, tekintetes uram. Elnéztük a lovakat, instállom... ebben a kutya ködben.

Világosság lobbant fel. Egy szűrös, magas szál legény állt mellettünk. Dédapád eltette a pisztolyt.

– Engem nem ijesztetek meg, Ferkó, de ez a szegény gyerek halálra rémült. Azt hitte, betyárok vagytok.

A magas ember csendesén nevetett. Fehér fogai kivillogtak bajusza alól.

– Hát nézzen rám a kisasszony. Ilyenek a betyárok?

Nevetésétől egyszerre elmúlt reszketésem. Kibújtam a takaró alól.

– Most már nem félek – mondtam –, de igazán azt hittem...

A legény csak mosolygott, és hol rám, hol dédapádra nézett.

– Eladta tekintetes úr az ökröket?

– Eladtam, Ferkó!

– Akkor várunk egy kicsit, mert kevesen vagyunk – és halkan fütyöntett.

– Tudsz valamit, Ferkó?

A legény a kocsiba hajolt:

– Cigányszót hallottam, tekintetes uram...

Dédapád arcán ekkor láttam először, hogy megdöbrent. Újra a zsebéhez nyúlt.

A sötétből pedig lépések cuppogtak közelebb.

A világosság elhamvadt a legény kezében.

– Én majd legelől megyek – szölt a sötétben. – A lovak előtt Bence meg a Tallér, a kocsit után az öreg Pipás. Aztán, ha én szólok, akkor legyen beszéd, de annyi, mintha húsz vásáros menne az erdő alatt.

A lépések körülfogták a kocsit, és most már nem féltem.

Elindultunk újra a fekete ködben. Ekkor mintha szél mozdult volna, és megéreztem, hogy az erdő alatt járunk, mert a tölgyes fanyar illatában imbolygott kocsink.

Aki legelől járt, most megszólalt:

– ...úgy volt az, jáger úr, azzal a szarvassal...

És csodálatos beszélgetés indult meg körülöttünk.

– ...fene ezt az utat. Jó, hogy baltát hoztam. Ezzel tapogatok...

– ...jó nekem ez a bot is. Ahová én odaütök...

– ...hányat lehet lőni a puskával, jáger úr?

– ...kettőt, de az biztos...

– Ki az a jáger úr? – kérdezem.

De dédapád rám szólt:

– Hallgass!

Így mentünk sokáig. A beszéd aztán csendesedett és elhallgatott. A köd már szakadozni kezdett, amikor újra megálltak a lovak.

– Mi most már ellépnénk, tekintetes uram.

A világosság újra fellobbant.

– Láttatok valamit, Ferkó?

– Cinege kolompárjai leselkedtek az erdő alatt. Ott feküdtek az árokban. Éreztem a szagukat. Tudták az ökrök árát... de mink is mást vártunk... Nem gondoltuk, hogy ezen az úton tetszik jönni.

Valahonnét kutyaugatást hozott a szél, s ekkor már tudtam, hogy nem messze van a falunk.

Dédapám kiszállt a kocsiból.

– Köszönöm, Ferkó.

Láttam, hogy bankót húz ki a zsebéből.

– Csak fogadd el, Ferkó. Ha nem vagytok, Cinege ránk jött volna...

– Megkaptuk a komenciót, tekintetes uram.

– Tedd el, Ferkó. Aztán mondanék még valamit – és pár lépéssel odébb mentek a kocsitól.

Valamit sugdostak. Én csak egy szót hallottam, de ezt nem felejem el:

– Statárium...

Mi lehet ez?... – gondolkodtam.

Dédapád aztán felült a kocsira.

Az a szép szál legény eligazította a takarót. Egy másik valami szövétnekkal világított.

– Hát csak gondoljátok meg, Ferkó. Nem valók vagytok ti a kányáknak...

A legény csak mosolygott. Aztán előredobta tarisznyáját.

– Ha megengedi, tekintetes uram?...

Kibontotta a tarisznyáját, kivette ezt a piros selyemkendőt, és az ölembe tette.

– Fogadja el a kis-kisasszony... Vásárfia a dombovári vásárból. Tegye el emlékebe: Király Ferkó adta.

Megijedni se értem rá. A világosság kialudt.

Király Ferkó a leghíresebb betyár volt azon a környéken...

A sötétség ekkor már beborított bennünket. Nagyanym hangja mintha a ködből jött volna. Nem tud-

tam mozdulni, mert mellettem állt Király Ferkó, akinek selyemkendője ott van a szekrényben.

– ...és aztán, Nagyanya... és aztán?

– ...már tél felé járt az idő, kisfiam, amikor a konyhában suttogták a lányok, hogy akasztás lesz a faluban. Betyárokat akasztanak. Ők bizony elmennek, akármi lesz...

Könyörögtem, hogy vigyenek el engem is.

– Nem magának való az, rosszat álmodik...

De én erőszakoskodtam. Ha nem visznek el, elárlom őket... Azt mondtam. Erre megijedtek.

Délután kiszöktem – mert néha én is olyan engedetlen rossz gyerek voltam, mint te szoktál lenni. A lányok bekötöztek egy nagy kendőbe, és szaladtunk a községháza felé. Félttem akkor már, de nem mertem mondani. Ott volt az egész falu. Én elbújtam a szoknyák közt, mert a gyerekeket elkergették.

Egyszer csak nagy csend lett. Kijöttek a bírók meg a csendbiztos és a pandúrok közt három betyár. Körülöttük szögletben katonák. Azt mondták, az akasztófák hátul vannak az udvarban. Én oda nem láttam, és csak sírtam, mert az egyik betyár Király Ferkó volt. Szerettem volna eltakarni arcom, de nem tudtam.

Aztán kérdezték tőlük, van-e valami kívánságuk.

A betyárok hallgattak.

Király Ferkó felemelte fejét, és meglátott engem. Csak nézett, és én nem tudtam levenni róla szemem. Ma is látom az arcát.

– Nekem lenne egy kérésem – mondta. – Nem nagy, csak annyi, hogy azt a kislányt – és rám mutatott – vigyétek haza. Ne lásson engem... úgy...

A szobában a sötétség fenekéig leért a csend. Sokáig ültünk még, amíg az emlékek mind elszálltak, és az öreg óra tétova járása újra felverte magát a gondolatok hátára.

Nagyanym lámpát gyújtott. Kopott, fényes kulcsai megzörrentek, a szekrényajtó nyikorgott, és kivette a piros selyemkendőt. Amikor az asztal fehér terítőjére tette, csak szétbomlott, mintha vér ömlött volna rá, és szinte vártam, nem csurran-e le a földre.

Künt ősz volt. Örökké visszajáró november leselkedett az elhagyott utakon, és ködös, szomorú arcát most ablakunkra nyomta.

(1939)

*

Először az Új Idők közölte, 1939. évi 1. számában. Később a Magyar Hírlapban (1942. december 13.) jelent meg. Tartalmazza a Karácsonyi látogatók (1989), a Számadás (1997) és a Sárgaréz patkók (2007) c. kötetek.